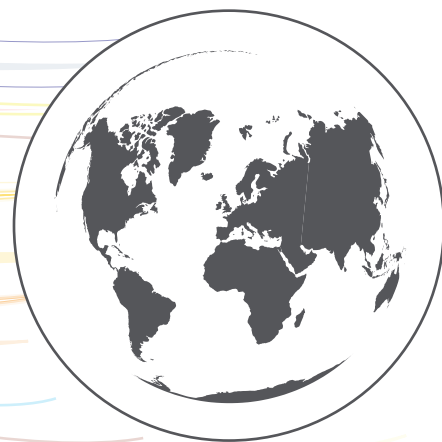

Kosovo: Savladavanje prepreka po političko učešće žena

Februar, 2015

Zahvalnica

Nacionalni demokratski institut (NDI) odaje svoju zahvalnost svim pojedincima koji su pomogli u sastavljanju ovog izveštaja procene. Izveštaj se zasniva na radnim dokumentima koje su priredili Laura Nichols i Valon Kurhasani a uključuje i različite priloge Pranvere Lipovice. Pajtim Gashi i Nita Bicurri pružili su informacije iz svoje stručne perspektive, upotrebljene za izradu ovog izveštaja i povratne informacije na smernice za diskusiju kojima se vodio tim za procenu. Kristen Wall radila je na uređivanju teksta, lekturi i sakupljanju osnovnih informacija za ovaj izveštaj. Sledeći članovi osoblja NDI-a pružili su svoja dragocena mišljenja i tehničku podršku u organizovanju razgovora i prevodu: Nikola Đaković, Arlinda Zaimi i Aida Bejta. Povrh toga, NDI upućuje svoju zahvalnost Meryl Frank, Robertu Benjaminu, Alexander Chavarria i Lauri Nichols na njihovom dragocenom doprinosu ovoj proceni i samom izveštaju.

This report is made possible by the generous support of the American people through the United States Agency for International Development (USAID) Associate Cooperative Agreement No. 167-A-00-09-00106-00, under the Leader Cooperative Agreement No. DFD-A-00-08-00350-00. The opinions expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect the views of USAID or the United States Government.

Copyright © National Democratic Institute (NDI), February 2015. All rights reserved. Portions of this work may be reproduced and or translated for noncommercial purposes provided NDI is acknowledged as the source of the material and is sent copies of any translation

Kosovo: Savladavanje prepreka po političko učešće žena

Februar, 2015

■ LISTA SKRAĆENICA

AAK	Alijansa za budućnost Kosova
CIK	Centralna izborna komisija
CEDAW	Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena
EU	Evropska unija
LDK	Demokratski savez Kosova
NDI	Nacionalni demokratski institut za međunarodne poslove
NVO	Nevladina organizacija
ODIHR	Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
PDK	Demokratska partija Kosova
IFES	Medjunarodna Fondacija za Izborne Sisteme
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNMIK	Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu
USAID	Agencija Sjedinjenih Država za međunarodni razvoj
VV	Pokret Samoopredeljenje "Vetevendosje"

■ UVOD

Nacionalni demokratski institut (NDI ili Institut) je u periodu od 7. do 11. oktobra 2014. godine sproveo procenu političkog učešća žena na Kosovu na lokalnim izborima održanim 2013. i na parlamentarnim izborima održanim 2014. godine. Procena se oslanjala na međunarodne standarde političkog učešća žena koje su osmislile Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), vlastiti globalni programi NDI-a za rodna pitanja, žene i demokratiju. Procena je bila usredsređena na to da identifikuje izazove ili "praznine" u pronalaženju kandidatkinja, u pristupu žena funkcijama odlučivanja, njihovoj nominaciji za različite funkcije po političkim strankama kao i na ulogu žena u sklopu kampanja političkih stranaka. Na osnovu nalaza koji su proizašli iz ove procene, NDI je izradio preporuke koje su imale za cilj da podrže rodnu ravnopravnost u okviru političkih stranaka na Kosovu i buduća nastojanja da se sprovede izborna reforma.

Tim za procenu NDI-a je u svom sastavu obuhvatao ambasadorku Meryl Frank, bivšu ambasadorku Sjedinjenih Država u Komisiji Ujedinjenih nacija za status žena i prethodno gradonačelnicu u mestu Highland Park, New Jersey, Sjedinjene Države; Lauru Nichols, direktorku kancelarije NDI-a u Jemenu; Alexander Chavarria, direktora kancelarije NDI-a na Kosovu; Valona Kurhasanija, višeg vođu programa NDI-a na Kosovu i Pranveru Lipovicu, vođu programa NDI-a na Kosovu.

Institut je primenio tri istraživačke metode u realizaciji procene: pojedinačne razgovore, fokus grupe i online anketu. Tim za procenu sastao se sa ženama i muškarcima, od vladinih zvaničnika, opozicije i lidera političkih stranaka, poslanika i predstavnika medija, akademskog društva, građanskog društva pa do međunarodne zajednice. NDI je takođe sproveo online anketu uzorka koji je sam odabrao sačinjenog od 81 žene iz reda političkih stranaka iz celokupnog političkog spektra. Od ovog ukupnog broja, 61 ispitanica bila je kandidatkinja na lokalnim izborima 2013, dok se njih 12 kandidovalo na parlamentarnim izborima održanim 2014. godine. Na kraju, NDI je održao tri fokus grupe sa članicama političkih stranaka na nivou ogranaka, kako bi se ispitala njihova gledišta o njihovim unutrašnjim stranačkim procedurama.

Sledeće ključne teme proizašle su iz procene NDI-a:

- Iako su uopšteno ispoštovani tehnički zahtevi kada govorimo o izbornoj kvoti na Kosovu, to se ne može reći i za duh ovog zakona. Žene se ne usavršavaju kao kandidatkinje ili liderke niti dobijaju podršku koja se daje kandidatima muškog pola. U nekim slučajevima, kandidati koriste kvotu kako bi argumentovali da žene ne treba da dobiju stranačku podršku tokom kampanje, pošto su im mesta zagarantovana.
- Uprkos značajnom odzivu žena na lokalnim izborima održanim 2013. godine, stranke i građansko društvo nisu iskoristili ove informacije na strateški način na izborima 2014. godine da razrade izborne strategije kojima će pridobiti glasove žena, da obrazuju javnost o ulozi žena u politici ili ukažu na stratešku važnost glasova žena. Jedan od razloga za to je poteškoća da se dobiju zvanični i statistički podaci o obrascima glasanja raščlanjeni po polu.

- Neformalni procesi pronalaženja i nominacije doveli su žene u nepovoljan položaj usled njihovog oslanjanja na mreže kojima dominiraju muškarci i usled kasnog vremenskog okvira za njihovo pronalaženje. Žene su često pronađene u poslednjem trenutku kako bi se ispunio taj minimalni broj zakonom zahtevanog broja žena.
- Zabeležena je tendencija da zvaničnici, posebno na vodećim funkcijama, budu muškarci. Zvaničnici su bili ti koji su primili većinu finansijskih resursa, političke podrške i vidljivost tokom kampanje. Posledično, većina žena, od kojih su mnoge vodile predizbornu kampanju po prvi put, nisu bile u prilici da organizuju delotvorne kampanje ili da razviju svoj javni profil kako bi uspele u tome da njihovo ime bude prepoznatljivo ljudima.
- Prilikom predlaganja kandidata, stranački ogranaci retko nominuju žene. Lideri ogranaka obično su prvi koji se nominuju a mali broj istih su žene. Ogranaci političkih stranaka nemaju strategije za pronalaženje i zadržavanje svojih članica između izbora i imaju zapravo mali broj potencijalnih kandidata ženskog pola iz kojih bi mogli da nominuju svoje buduće kandidate. Posledično, sedište stranke često mora ubacivati svoje kandidatkinje, kako bi se ispunila kvota, čime se zaobilaze oni koje nominuje ogranak.
- Sveobuhvatna izborna reforma i unapređenje učešća žena u političkim procesima pružilo bi građanima Kosova značajnu priliku da ojačaju svoje poverenje u politički sistem.
- Žene u manjinskim zajednicama suočavaju se sa većim kulturnim izazovima da učestvuju u politici, među kojima treba istaći veće kulturno odupiranje ženama u politici i nedostatak mogućnosti za obrazovanje i zapošljavanje.

Postoji veoma mali broj mehanizama u okviru političkih stranaka kojima su žene u mogućnosti da pristupe političkom rukovodstvu ili da se kandiduju za izbornu funkciju na Kosovu. Postoji prekid između onoga što kaže stranačko rukovodstvo i onoga što su istakle intervjuisane žene. Stranačka rukovodstva jednoobrazno su isticala da nisu u prilici da pronađu dovoljno kvalifikovane žene kako bi obezbedila podjednaku zastupljenost na stranačkim listama kandidata. Mnoge žene koje su intervjuisane govorile su o značajnim izazovima i preprekama za ulazak u politiku, u rasponu od nedovoljne finansijske i političke podrške njihovih stranaka do percepcija da je političko okruženje neprijateljski nastrojeno prema težnjama i potrebama žena.

Postizanje smislenog političkog učešća žena zahteva da se izgrade kapaciteti kandidatkinja, da se poveća prostor koji im stoji na raspolaganju u političkim strankama i da se neguje politička volja u stranačkim rukovodstvima. Tim za procenu došao je do zaključka da je potrebno uložiti još veće napore u tri glavne kategorije koje slede u nastavku:

- 1) Povećati sposobnost političkih stranaka da zadrže žene: Stranke nisu u mogućnosti da privuku žene u svoje članstvo i ne razvijaju i ne zadržavaju žene programima za razvoj liderskih veština.
- 2) Veći prostor za žene: Strukture odlučivanja u političkim strankama i rukovodeće funkcije na nacionalnom i nivou ogranka nepristupačne su većini žena. Povrh toga,

stranke nisu voljne niti u stanju da stvore prostor sposobnim i nadarenim ženama. Žene imaju mali broj prilika da budu na funkcijama u stranci ili vladi, što bi u suprotnom uticalo da se više ceni doprinos žena dat njihovim strankama.

- 3) Veća politička volja za smislenim učešćem žena: Na primer, čelnici svih političkih stranaka ukazuju na pogodnosti rodne kvote, međutim samu kvotu poštuju mnogo više na papiru nego u duhu ove odredbe. Stranke često ne shvataju žene za ozbiljno kao članove, lidere ili kandidate. Suviše često, stranke pronalaze žene prosto kako bi ispunile minimalnu kvotu predviđenu zakonom.

Iako političke stranke tvrde da su zainteresovane za napredovanje žena, ova retorika ne pretače se neminovno u stvarne obaveze a stranke se suočavaju sa mnogobrojnim izazovima tokom same primene. Međutim, visoki odziv ženskih birača na opštinskim izborima održanim 2013. godine naterao je stranačke lidere da postanu svesniji moći koju nose glasovi žena, što je stvorilo priliku za promenama. Sve više se shvata politička moć žena i prednosti koje kandidatkinje donose strankama privlačenjem glasova žena, ako ne i sama vrednost žena kao članica stranaka, liderki i vladinih zvaničnica. Ovaj izveštaj predstavlja neka od pitanja istaknutih na sastancima sa timom za procenu i pruža okvir da se savladaju prepreke kako bi se povećalo političko učešće žena na Kosovu.

■ ISTORIJAT

Važnost političkog učešća žena priznata je međunarodno. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) poziva države potpisnice da obezbede podjednako pravo žena da se kandiduju i da stupe na javnu funkciju.ⁱ U svojoj Rezoluciji iz 2012. godine o ženama i političkom učešću, Generalna skupština UN-a pozvala je sve države da: "[S] nažno podstaknu političke stranke da uklone sve prepreke koje stvaraju posrednu ili neposrednu diskriminaciju za učešće žena, da razviju svoju sposobnost da analiziraju pitanja iz rodne perspektive i da usvoje politike koje unapređuju sposobnosti žena da učestvuju u potpunosti na svim nivoima odlučivanja u okviru ovih političkih stranaka."ⁱⁱ Međunarodne organizacije iznele su dobre prakse kojima stranke treba da podrže žene kao članice političkih stranaka, kandidatkinje i izabrane predstavnice. Procena se posebno osvrnula na standarde koji su predloženi u publikaciji *Oснаživanje žena za jače političke stranke*, koju je izradio Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u partnerstvu sa NDI-em i *Priručnik o unapređenju učešća žena u političkim strankama* koji je priredila Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS).

Prištinska načela, proizašla sa Međunarodnog samita o osnaživanju žena čiji je domaćin bila predsednica Atifete Jahjaga 2012. godine a koji je omogućen podrškom USAID-a, navode da "Nedovoljna politička zastupljenost žena sprečava društveno priznanje ekonomskih, bezbednosnih, pravosudnih i socijalnih problema sa kojima se one suočavaju i spremnost vlade da ih reši na autentičan način."ⁱⁱⁱ Širenje političkog učešća žena dovodi do opipljivih koristi po demokratsku upravu. Potpuno i aktivno učešće žena u politici dovodi do pozitivnih koristi što podrazumeva i izradu politike koja je uzvratnija na potrebe građana,^{iv} veću saradnju duž stranačkih podela,^v i održiviji mir.^{vi} Kada su žene osnažene kao političke liderke, zemlje često doživljavaju veći standard življenja i pozitivne pomake u prosveti, infrastrukturi i zdravstvu.^{vii}

Širenje političkog učešća uključivanjem žena može poboljšati funkcionisanje vlada, skupština i političkih stranaka i može pomoći vladi da pruži opipljivije pogodnosti svojim građanima.

Zastupljenost žena na Kosovu

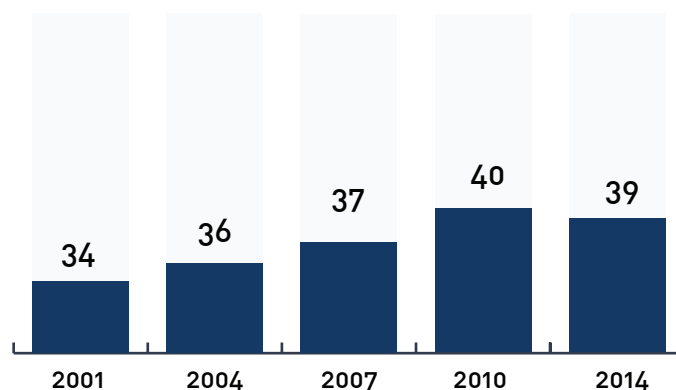
Kosovo je ostvarilo značajan pomak kada govorimo o povećavanju broja žena u političkom rukovodstvu. Iako je broj žena na izvršnim rukovodećim funkcijama još uvek mali, prisustvo uticajnih žena na pregršt ključnih funkcija menja stavove javnosti o ženama i stvara impuls da se ubuduće poveća upravljanje od strane žena. Primena skupštinske rodne kvote otvorila je veće mogućnosti za političko učešće žena i pomaže ženama da prevaziđu barijere po političko učešće. Povećavanje broja žena koje služe kao javni uzori, takođe pomaže da se promeni javno mnjenje o tome koliko su žene sposobne da učestvuju u politici.

U brojkama, 32.5 procenata poslanika su žene. U tri od šest godina od nezavisnosti Kosova, jedna žena je državni poglavar. Nekoliko žena ministara u vladi držalo je i i dalje je na ključnim funkcijama a na čelu Centralne izborne komisije (CIK) nalazi se žena. Na lokalnim izborima održanim 2013. godine, jedna žena izabrana je na funkciju gradonačelnika po prvi put. Sve ovo su značajna dostignuća koja bi trebalo prepoznati. Međutim, na Kosovu i dalje ima puno ključnih rukovodećih funkcija i sektora u kojima žena nije zastupljena i u kojima i dalje preovlađuju značajne prepreke po učešće žena.

Izborni zakon na Kosovu uređuje primenu kvote od 30 procenata za mesta u narodnoj i skupštinama opština. Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) prva je primenila

sistem rodne kvote na Kosovu oktobra 2000. Uredba 39/2000, koju je uveo UNMIK, zahtevala je da žene sačinjavaju najmanje 30 procenata kandidata na stranačkim izbornim listama i naišla je na veliku podršku kosovskih žena i građanskog društva. U skladu sa Zakonom o opštim izborima, CIK mora da obezbedi da se na stranačke izborne liste primenjuje rodna kvota kako bi date stranke bile potvrđene za izbore.^{viii} CIK mora takođe da primeni rodnu kvotu prilikom raspodele mesta u Skupštini između političkih stranaka.^{ix} Iako neki osporavaju vrednost rodne kvote, većina je njeno uvođenje na Kosovu ocenila pozitivnim, pošto je direktno dovela do porasta u broju žena u okviru Narodne skupštine, kosovskog parlamenta.

Broj izabranih poslanica, 2001 - 2014

Napomena: brojke proračunate iz potvrđenih izbornih rezultata CIK-a

Iako je kvota od 30 procenata u narodnoj i lokalnim skupštinama, predviđena Zakonom o opštim izborima, u najvećoj meri ispoštovana, Zakon o rodnoj ravnopravnosti iz 2004. godine koji predviđa da žene zauzimaju 40 procenata imenovanih funkcija u upravljanju, nije. Zastupljenost žena na funkcijama upravljanja van skupština daleko je od praga od 40 procenata. Na primer, analize zastupljenosti žena u okviru CIK-a na izborima održanim 2013. i 2014. godine pokazuju da su organi za sprovođenje izbora dostigli zastupljenost žena od manje od 20 procenata, iako je predsedavajuća CIK-a žena.^x CIK nije bio u mogućnosti da dostigne nivoe zastupljenosti predviđene njegovim mandatom, pošto stranke ne podnose dovoljan broj nominacija žena u sastav izbornih komisija.^{xi} Žene su imale samo tri od 19 ministarskih i pet funkcija potpredsednika vlade u poslednjoj vladi koja je obrazovana 2010. godine, iako su njihovi portfelji bili uticajni. Do kraja mandata 2014. godine, samo jedna žena i dalje je bila na višoj funkciji. Situacija je slična i na nivou lokalne uprave.

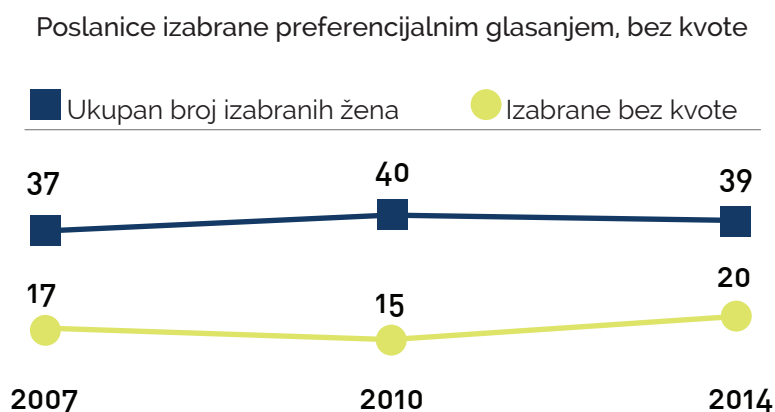
Rezultati izbora održanih 2013. i 2014. godine

Lokalni izbori održani 3. novembra 2013. i parlamentarni izbori održani 8. juna 2014. prvi su koji su održani na celoj teritoriji Kosova, u skladu sa sporazumom o normalizaciji odnosa postignutim u Briselu između Kosova i Srbije pod posredovanjem Evropske unije (EU). U poređenju sa izborima koji su održani 2010, koji su okarakterisani masivnim prevarama i ponavljanjem glasanja u nekoliko biračkih centara, oboje izbora bili su dovoljno transparentni, dobro organizovani i u velikoj meri u skladu sa međunarodnim standardima, prema rečima domaće izborne posmatračke misije u organizaciji Demokratije na delu.^{xii}

Kvota je ispunjena u većini 38 opština na Kosovu. U četiri – Glogovac, Peć, Srbica i Severna Mitrovica – kvota nije ispunjena ili primenjena a žene se nalaze na manje od 30

procenata mesta u lokalnoj skupštini. Kvota je premašena u Kačaniku, Kamenici, Juniku i Elez Hanu, gde zastupljenost žena u skupštini opštine prelazi 40 procenata. Elez Han prednjači sa 47 procenata žena na odborničkim mestima. Povrh toga, u Đakovici na lokalnim izborima 2013. godine izabrana je prva žena gradonačelnik na Kosovu, Mimosa Kusari Lila, što je značajan događaj koji pruža veći prostor i motivaciju drugim ženama da se kandiduju ubuduće.

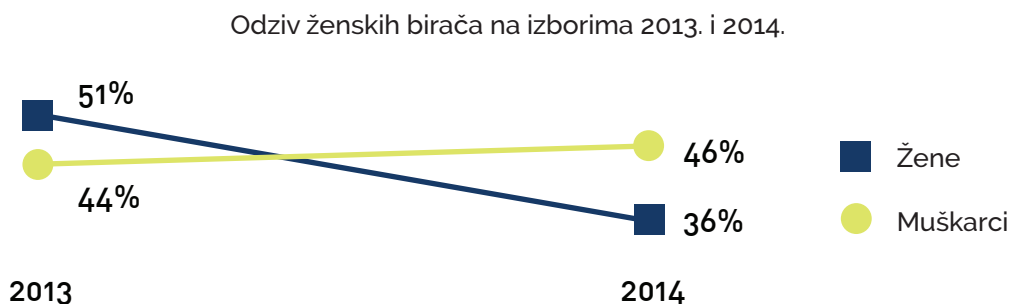
Od 2007. godine, Kosovo je imalo sistem otvorenih lista, u skladu sa kojim birači mogu da glasaju za stranku i da odaberu konkretne kandidate navedene poimenično u priloženim listama kandidata političkih subjekata. Na parlamentarnim izborima, birači mogu glasati za do pet pojedinaca preferencijalnim glasanjem a na opštinskim mogu glasati za jednog pojedinca. Duž vremena, veći broj žena izabran je preferencijalnim glasanjem, što ukazuje na veću javnu podršku upućenu kandidatkinjama.

Napomena: brojke proračunate iz potvrđenih izbornih rezultata CIK-a

Odziv birača

Odziv birača je među ženama premašio odziv muškaraca u svim sem dve opštine na Kosovu (Srbica i Glogovac) na lokalnim izborima održanim 2013. Ovo je bio prvi put u izbornoj istoriji Kosova da je glasalo više žena nego muškaraca. Ova situacija preokrenula se tokom parlamentarnih izbora 2014, na kojima je glasalo skoro 15 procenata manje žena u odnosu na lokalne izbore 2013. Nasuprot tome, neznatno više muškaraca glasalo je na parlamentarnim u odnosu na lokalne izbore. Razlozi za ovaj značajan rodni jaz u odzivu birača nisu jasni i zaslužuju dalja istraživanja.

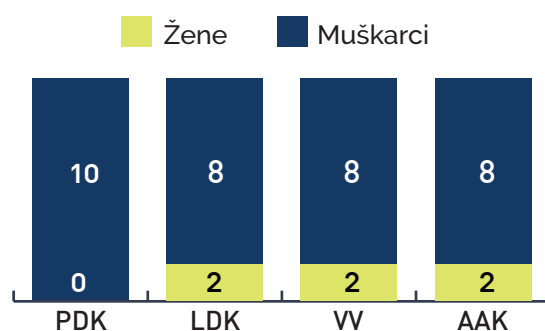
Napomena: Procenat lica konkretnog pola koje su glasale za lica tog istog pola registrovanih da glasaju

■ NALAZI I ANALIZA

Važnost rodne kvote

Većina sagovornika se slaže da je rodna kvota pomogla da se poveća zastupljenost žena u skupštini i na funkcijama odlučivanja. Većina intervjuisanih žena i muškaraca složila se sa konstatacijom da Kosovo ne bi imalo 39 izabranih poslanica 2014. godine da nije bilo kvote. Na svakim sukcesivnim izborima, veći broj žena ulazi u parlament brojem glasova koje su osvojile lično preferencijalnim glasanjem, a ne pukim imenovanjem kako bi se obezbedile kvotom zahtevane brojke. Na parlamentarnim izborima održanim 2014, 20 procenata prvih pet (5) ili deset (10) kandidata koji su osvojili najviše glasova na listama većine stranaka bile su žene, uprkos činjenici da su konkurisale kandidatima visokog političkog profila.

Prvih 10 kandidata izabranih preferencijalnim glasanjem, po polu

Napomena: brojke proračunate iz potvrđenih izbornih rezultata CIK-a

Opšte je slaganje da je preuranjeno ukinuti kvotu, pošto Kosovo treba još nekoliko izbora da postigne podjednaku zastupljenost žena bez kvote. Ženama je i dalje teško da pobede na izborima svojim zaslugama nakon što obezbede mesto na njihovim stranačkim izbornim listama. Skoro 75 procenata žena članova stranaka anketiranih za ovu procenu složilo se sa konstatacijom da bi kvota i dalje trebalo da ostane u upotrebi i da bi vlasti trebalo da nastave sa primenom kvote. Činjenica da većina (86 procenata) anketiranih ispitanika veruje da žene nisu dostojno zastupljene u kosovskom društvu još više ojačava ovaj osećaj.

Izazovi kvote

Uprkos njenoj delotvornosti u povećavanju pristupa žena politici, kvota se može koristiti i protiv žena. Muškarci, članovi stranaka koji se kandiduju protiv žena u sistemu preferencijalnog glasanja često su govorili pristalicama da će kandidatkinje automatski dobiti mandat usled kvote, te da nema potrebe da "bacaju glasove" davanjem preferencijalnih glasova kandidatima ženskog pola. Ovo sprečava izbor većeg broja žena i može izobličiti izborni proces nedovoljnim zastupanjem podrške koju su kandidatkinje ženskog pola u stanju da pridobiju.

Čak i same političarke prave razliku između onih koje dobijaju svoj mandat na osnovu glasova a ne kao rezultat kvote. Poslanice se često identifikuju po broju glasova koje

su osvojile na poslednjim izborima. Kako bi se izbeglo da budu marginalizovane, žene koje su izabrane kao rezultat kvote moraju se istaći i moraju početi da rade rano kako bi dokazale da njihov doprinos donosi razlike i da su ozbiljne u svojim ulogama parlamentarki i donosilaca odluka. Važno je da ženska krila u okviru stranaka, poslanice i političke stranke prestanu da prave razliku između žena izabranih različitim mehanizmima, pošto se sve poslanice moraju tretirati sa podjednakim poštovanjem.

Prepreke u pronalaženju kandidatkinja

Ulazak na listu

Jedan od zaključaka proizašlih iz procene jeste da nevoljnost stranaka da pruže veći prostor ženama kao kandidatima na stranačkim izbornim listama predstavlja najtežu prepreku sa kojom se suočavaju one žene koje žele da se kandiduju. Pristupi stranaka kada govorimo o uključivanju žena na liste kandidata se razlikuju ali postoji mali broj, ukoliko uopšte, primera u kojima stranke prevazilaze zakonom predviđen zahtev rodne kvote.

Kandidatkinje imaju ograničeni broj mogućnosti na raspolaganju da uđu na listu svoje stranke. Imena kandidatkinja dolaze od posvećenih ženskih krila u okviru stranaka ili od stranačkog lidera, što ženama koje teže tome da postanu kandidati na izborima ostavlja mali broj mogućnosti kojima mogu da lobiraju u korist svojih kandidatura. Pošto ogranci političkih stranaka retko kada nominuju žene, sposobnost jedne žene da uđe na listu stranke često zavisi od podrške višeg stranačkog rukovodstva i vrednosti koju stranačko rukovodstvo sagleda u njenom javnom profilu, finansijama i veštinama. Većina stranačkih lidera sa kojima se sastao tim za procenu potvrdila je da njihove stranke opsežno proveravaju biografije kandidatkinja. Situacija se razlikuje kada se radi o kandidatima muškog pola, koji imaju na raspolaganju veliki broj mogućnosti da osvoje mesto na stranačkoj izbornoj listi, počevši od ogranaka stranke pa sve do predsedništva stranke i interesnih grupa kako unutar tako i van same stranke.

Većina političkih stranaka na Kosovu nije modernizovala svoje postupke nominacije ili ne poštuju zvanične postupke koji su ustaljeni u praksi. Kao rezultat, stranke često ne poštuju transparentne prakse koje bi pružile veći prostor ženama i omladini. U ovakvim okolnostima, žene se suočavaju sa strukturnim preprekama da uđu u političke stranke, koje imaju duboko ukorenjene i rigidne strukture vlasti i u kojima mali broj pojedinaca ima dominantan uticaj nad ključnim odlukama, kao što je stranačka lista kandidata. Štaviše, ovi pojedinci kontrolišu pristup obuci i drugim mogućnostima za napredovanje članova stranke i potencijalnih kandidata.^{xiii}

Ustručavanje da se kandiduju

Mnoge žene ne vide nikakvu posebnu prednost u ulasku u politiku i pristupanju političkoj karijeri što još više otežava pronalaženje kandidatkinja za izbore. Anketa koju je realizovao UNDP 2014. godine pokazuje da je samo osam procenata žena uključeno u političke stranke, nasuprot 22 procenata muškaraca.^{xiv} Neke žene koje su intervjuisane pomenule su kao neke od razloga zbog kojih se ustručavaju da se kandiduju izazov da uspeju u političkim strankama kojima dominiraju muškarci, uticaj koji bi ulazak u politiku imao na njihove porodice, blagostanje ili karijere, strah od preterane medijske pažnje i nepoverenje u njihovu sposobnost da služe delotvorno. Podaci iz istraživanja javnog mnjenja pokazali su da skoro jedna trećina žena u opštem stanovništvu veruje

da muškarci sputavaju žene u političkim strankama i da je diskriminacija glavni razlog za nizak nivo izbora žena.^{xv} Žene smatraju da je politička scena prema njima pristrasna.

Mnoge žene vide političku ambiciju kao poziv za javno zadiranje u njihove privatne živote, što bi direktno uticalo na njihove porodice. Većina žena ima pragmatičan osećaj teške posvećenosti potrebne za kandidaturu na javnu funkciju i odlučuje da odustanu od ovih važnih žrtvovanja u njihovom ličnom i profesionalnom životu koje bi kandidatura za javnu funkciju nosila sa sobom. Povrh toga, neki ispitanici su istakli da se žene ustručavaju da pođu putem karijere u politici iz ekonomskih razloga, pošto jedan od uslova za kandidaturu može biti i napuštanje njihovog posla. Opređenost može biti štetna po karijere žena. U svim slučajevima, one žene koje su ušle u politiku zavise od podrške njihovih porodica kako bi prevazišle mnogobrojne prepreke.^{xvi}

Žene u manjinskim zajednicama

Žene u manjinskim zajednicama suočavaju se sa dodatnim preprekama da uđu u politiku. Mnoge manjinske zajednice žive u malim ruralnim opštinama sa tradicionalnim vrednostima koje ne podržavaju političko učešće žena.^{xvii} Posledično, ženama nedostaje podrška njihove porodice da učestvuju u politici na bilo kom nivou. Manjinske političke stranke imaju malobrojnije resurse i manji pristup funkcijama odlučivanja nego što je to slučaj sa većinskim političkim strankama. U tom kontekstu, nealbanske stranke imaju još ograničeniji prostor na raspolaganju žena u kome one mogu da budu vidljive i da pokažu da su sposobne da se kandiduju i da upravljaju na delotvoran način.

Najneposrednija prepreka po političko učešće sa kojom se suočavaju žene iz manjinskih zajednica jeste nemogućnost ulaska u lokalnu upravu. Većina manjinskih zajednica živi u ruralnim područjima gde je najdelotvorniji način za započinjanje političke karijere da zapravo služite u lokalnoj upravi pre nego što napredujete i pređete na nacionalni nivo. Međutim, funkcije u lokalnoj upravi koje su rezervisane za manjinske zajednice često se nalaze u rukama muškaraca. Muškarci takođe sprovode važne procese odlučivanja u neformalnim okruženjima nakon radnog vremena, kada se žene društveno obeshrabruju da budu van svog doma ili imaju porodične dužnosti koje treba da obave, što sve doprinosi njihovoj isključenosti iz lokalne politike.

Još jedna prepreka koju su identifikovali sagovornici iz manjinskih zajednica jeste nedostatak stranačkih struktura koje pronalaze i pripremaju veći broj žena da preduzmu vodeću ulogu. Kulturni kontekst i nedostatak finansijske podrške i ekonomskog osnaživanja među manjinskim zajednicama takođe doprinose nedostatku učešća žena. Povrh toga, generalno je slaganje da je manjinskim strankama mnogo teže da angažuju žene iz ruralnih oblasti, prevashodno naseljenih manjinskim živiljem, što još više usložnjava probleme nemogućnosti pristupa obrazovanju i/ili mogućnostima za zapošljavanje.

Uprkos ovim preprekama, bilo je mnogobrojnih slučajeva kandidatkinja iz manjinskih zajednica koje su promenile stavove i verovanja svojih članova porodica nakon što su uspele da se probiju do rukovodećih funkcija. Prevazilaženje ovih prepreka omogućilo im je da uspeju i da nastave da budu aktivne u javnom i političkom životu.

Kasno pronalaženje kandidata

Tim za procenu došao je do zaključka da postoji široko rasprostranjena saglasnost da je kratak pripremni period pre prevremenih parlamentarnih izbora održanih juna 2014. godine sprečio stranke da privuku veći broj žena i da ih podstaknu da se kandiduju. Ovaj kratak vremenski period ostavio je malo vremena za pronalaženje kandidata, pripremu i kampanju. Kako stranke tako i sami kandidati neprekidno nastavljaju pitanje kasnog pronalaženja kandidata. Sa jedne strane, stranke su ukazale na potrebu da se žene pronađu ranije, pre zakonskog roka za podnošenje njihovih lista kandidata pre izbora. U suprotnom, stranke priznaju da će i dalje morati da se izbere da žene budu izabrane. Sa druge strane, zvaničnici političkih stranaka rekli su timu za procenu da sami kandidati često sprečavaju rano pronalaženje kandidata, pošto mnogi kandidati nisu spremni da napuste svoje poslove toliko pre izbora ili da budu identifikovani sa jednom političkom strankom. Iz tog razloga, između ostalog, sadašnji sistem favorizuje one zvaničnike koji su u stanju da izgrade svoje profile i da se povežu sa ljudima tokom celog trajanja mandata.

Izazovi na koje se naišlo tokom perioda kampanje

Slabo vidljiv javni profil

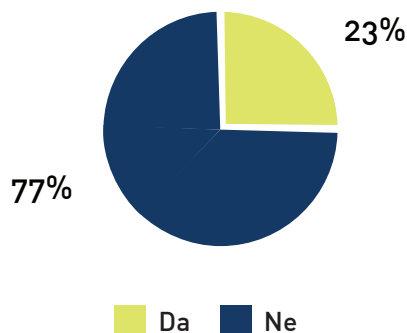
Sagovornici su se složili da je za žene u politici od presudne važnosti da izgrade jak javni i medijski profil. U svakom primeru, kandidatkinje koje su bile uspešne da privuku veliki broj glasova, učinile su to zahvaljujući svom medijskom profilu i izvanrednim veštinama komunikacije kao glavni faktor u njihovom uspehu. Pronalaženje kandidata u poslednjem trenutku na izborima održanim juna 2014. godine dovelo je u nepovoljan položaj kandidatkinje u smislu njihove pripremljenosti za kampanju. Većina kandidatkinja nije imala svoj javni profil, što je privlačenje glasova učinilo još izazovnijim. Mnoge stranke rekle su timu za procenu da, iako su zadovoljne kalibrom žena koje je stranka privukla, kandidatkinje nisu bile u stanju da se povežu sa građanima i da privuku njihove glasove u 10-dnevnom periodu predizborne kampanje, uprkos tome što su bile prilično rečite i iza sebe imale impresivna profesionalna dostignuća. Kratak vremenski okvir za pripremu i kampanju značio je da će samo mali broj ovih žena biti u prilici da bude i izabrano.

Problem neadekvatnih javnih profila usložen je nemogućnošću kandidatkinja da nastupe u medijima, u obe kategorije, kako u smislu mogućnosti koje im se mogu ukazati tokom različitih događaja tako i u terminima koje plaćaju njihove stranke. Preliminarni izveštaj Izborne posmatračke misije Evropske unije ukazuje da "Političkim strankama i dalje dominiraju muškarci a mediji dosta opširnije izveštavaju o kandidatima muškog pola."^{xviii} Još jedan izveštaj o posmatranju izbora 2014. godine koji je priredila Demokratska na delu ukazao je da je učešće žena na događajima u sklopu kampanje bilo samo "simbolično," pošto žene sačinjavaju samo 5 procenata učesnika.

Tokom tih 10 dana koliko je trajala kampanja, postojao je mali broj prilika da žene učestvuju u debatama. Iako su mediji tražili od stranaka da pošalju po jednu kandidatkinju na svakih dvoje muškaraca koji su učestvovali u debatama, u većini slučajeva, stranke su slale iskusnije muške kandidate da je zastupaju na televiziji. Nedostatak podrške i izloženosti bio je ključan faktor koji je doveo

do nezadovoljavajućeg izbornog uspeha žena. Od anketiranih žena u članstvu političkih stranaka, 62 procenta veruje da njihova stranka nema medijsku strategiju za promovisanje ugleda žena u politici.

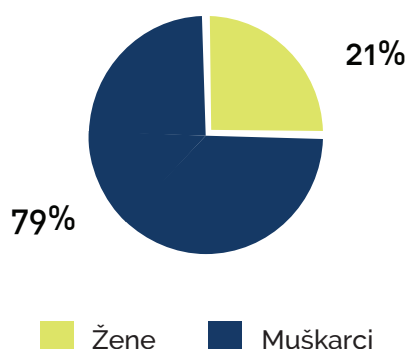
Online anketa žena - kandidatkinja i članica političkih stranaka: Da li ste zadovoljni načinom na koji su političke stranke promovisale žene u medijima u 2014?

Rodni stereotipi i slika

Tim je zaključio da postoje izmešana mišljenja o količini diskriminacije u medijima i stereotipima koji postoje u kosovskim medijima. U mnogim slučajevima, oponenti su koristili starosnu dob žena i rod kao argumente protiv njihovih kandidatura. Podaci iz ispitivanja javnog mnjenja UNDP-a potvrđuju da je u populaciji uopšteno primećeno da se muškarci asociraju sa političkom funkcijom a mnogi intervjuisani kažu da birači imaju tendenciju da favorizuju muškarce u odnosu na žene, kao kandidate. Obrasci glasanja sa poslednjih dvoje izbora potkrepljuju argument da je mnogo verovatnije da će građani dati svoj glas muškarcu a ne ženi, pri preferencijalnom glasanju. U skladu sa rezultatima izbora održanih 2014, birači su preferirali da daju svoje preferencijalne glasove muškarcima naspram žena, u srazmeri četiri prema jedan. Međutim, većina intervjuisanih, uključujući i žene koje su se kandidovale na poslednjim izborima, ukazuju na izbor žene na funkciju gradonačelnika i porast u broju kandidatkinja izabranih bez kvote, kao dokaz da ova situacija postepeno ide nabolje, uglavnom usled većeg broja žena na rukovodećim funkcijama, što pomaže u promeni stavova.

Procenat birača koji su preferencijalne glasove dali ženama u odnosu na muškarce

Neki intervjuisani sagovornici izneli su verovanje da žene ne podržavaju druge žene u pokušaju da im pomognu da budu izabrane. Iako je ova teorija istaknuta u nekoliko navrata tokom procene, tim je mogao da pronađe mali broj dokaza da je i potkrepi. Zapravo, tokom tri fokus grupe sa ženama političkim aktivistkinjama, izražena je mala doza negativnosti ka svim ženama koje stupe na vodeće funkcije a mnoge žene nisu se ustručavale da opišu žene iz drugih političkih stranaka kao "hrabre," "profesionalne" ili "kompetentne."

Međutim, tim za procenu nije našao dokaze o spontanoj saradnji ili podršci ženama u politici od žena iz biznisa, medija i građanskog društva. Po svemu sudeći uprkos većem broju žena koje su sada na političkoj sceni na Kosovu, postoje prepreke po saradnju između različitih grupa žena u kosovskom društvu.

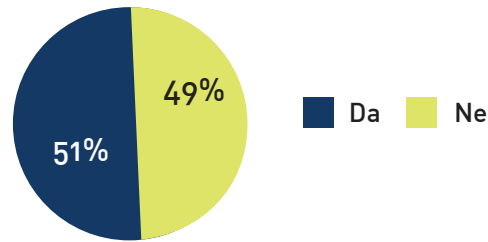
Nedostatak mogućnosti za umrežavanje

Žene nemaju pristup mogućnostima za umrežavanje koje muškarci rutinski koriste kako bi istakli svoje profile. Kandidatkinje su podelile sa timom za procenu da postoji mali broj mogućnosti za umrežavanje, posebno u seoskim područjima, što ženama otežava da stupe u kontakt sa biračima i da zatraže njihovu podršku. Okruženja u kojima preovlađuje lokalni politički diskurs, kao što su one u tradicionalnim albanskim domaćinstvima, tipično su domen muškaraca i manje su pristupačna ženama. Odluke o tome koje kandidate će stranka podržati, često se donose u ovakvim okruženjima, ponovo dovodeći žene u nepovoljan položaj i uskraćujući im priliku da učestvuju.

Nedostatak finansijske podrške stranaka

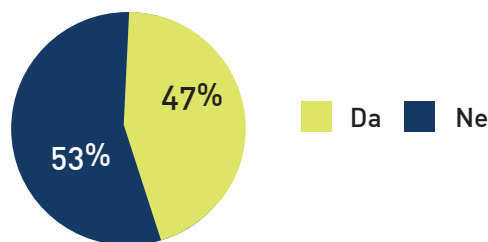
Političke stranke koje je intervjuisao tim za procenu uopšteno su iznele da kandidatkinje nemaju neophodne resurse da pokrenu jaku kampanju pre izbora. Većina stranaka rekla je da nisu bile u stanju da pruže finansijsku podršku ili obuku kandidatima pre izbora. Jedna stranka ponudila je skroman nivo podrške svim kandidatima tako što im je obezbedila letke, materijale i podršku u komunikaciji. Jedna druga stranka rekla je timu za procenu da su bili iskreni sa kandidatima oko podrške da budu samodovoljni i nezavisno finansirani. Ova politika pogađa kako kandidate muškog tako i kandidate ženskog pola, ali žene su možda u manjoj prilici ili su manje voljne da potroše svoje lične finansije na političku kampanju. U poredbi radi, kandidati muškog pola često imaju veći pristup kako stranačkim resursima u naturi tako i mogućnostima za prikupljanje finansijskih priloga različitim poslovnim mrežama kojima pripadaju. U drugim slučajevima, kandidati sa porodičnim vezama sa stranačkim rukovodstvom ili njihovim osnivačima imaju posebnu prednost da pobede na izborima, što dalje marginalizuje grupe kao što su žene.

Online anketa žena - kandidatkinja i članica stranaka:
Da li vaša stranka podržava svoje kandidate muškog i
ženskog pola jednakim finansijskim resursima?

Povrh toga, većina žena rekla je timu da političke stranke nisu ponudile nikakvu obuku niti smernice o kampanji kandidatkinjama koje su se kandidovale na izborima po prvi put. Druge žene sa više iskustva bile su bolje u optimalnom iskorišćavanju društvenih medija ali su bile ograničene da vode kampanju u malom krugu ljudi, u njihovim naseljima ili selima. Veoma mali broj kandidatkinja imao je svoj lični kampanjski tim i ciljni izborni štab za svoju kampanju.

Online anketa žena - kandidatkinja i članica stranaka:
Da li vaša stranka sprovodi obuku kandidatkinja?

Većina anketiranih članica političkih stranaka iznela je mišljenje da je kandidatkinjama uskraćena neophodna podrška, koja obuhvata kako finansijsku tako i obrazovnu podršku, da bi bile u stanju da podjednako konkurišu svojim kolegama muškarcima.

Interna stranačka konkurencija

Kandidatkinje nailaze na veću internu konkurenciju zbog njihovog pola i nedostatka iskustva na rukovodećim funkcijama. Iako sistem preferencijalnog glasanja omogućuje kandidatkinjama da izgrade bazu svoje narodne podrške, ona ih primorava da se takmiče, u suštini, protiv svojih stranačkih kolega. Uprkos jakoj lokalnoj podršci i dobrim adekvatnim veštinama, mnoge žene i dalje moraju konkurisati poznatim kandidatima muškog pola za jedno od pet mesta na raspolaganju na preferencijalnom glasačkom listiću. Stranke dovode kandidatkinje u nepovoljan položaj time što promovisu favorizovane kandidate, od kojih su većina muškarci, pre žena i obeshrabrujući dodelu resursa ženama po osnovi da će kvotom zapravo doći na vlast. U jednom slučaju, NDI je saznao da jedna stranka vodi dve liste, jednu za žene i drugu za muškarce, za promociju kandidata muškog pola. Mnoge žene istakle su da ih ova interna konkurencija obeshrabruje da se kandiduju za političku funkciju.

Nakon izbora

Priprema žena za uloge odlučivanja

Uz ovako veliki promet ljudi kako na lokalnim tako i na nacionalnim izborima, postoje mnogi novi članovi koji su spremni da stupe na svoju ulogu donosilaca odluka. Tim za procenu pronašao je male dokaze da će političke stranke pripremiti svoje izabrane članove obukom ili usmeravanjem, i da će najverovatnije NVO-ima i izabranim telima zapasti uloga da popune ovu prazninu.

Usmeravanje novih članova još je bitnije za poslanice i članice političkih stranaka iz nevećinskih zajednica, koje imaju samo nekolicinu mentora od kojih mogu učiti, manji broj kolega sa kojima mogu da rade i koje se suočavaju sa izazovnim zadatkom zastupanja manjinskih birača i zalaganja za njihove probleme i prioritete.

Zadržavanje žena kao članica političkih stranaka tokom neizbornih ciklusa

Lideri političkih stranaka jednoglasno se slažu da se stranke bore da aktiviraju žene između izbornih ciklusa. Nedostatak obuke i mogućnosti za rukovođenje, obeshrabruje žene da budu kontinuirano politički angažovane. Nije dovoljno prosto staviti žene na liste kandidata. Štaviše, stranke nemaju strategiju da zadrže kandidatkinje koje ne pobede na izborima i da ih spreme za naredni izborni ciklus.

■ PREPORUKE

Ojačati zakonski okvir za zaštitu političkog učešća žena

Imajući u vidu značaj zakonskog okvira kao što je rodna kvota da bi se ženama pružio prostor da prevaziđu barijere po njihovo učešće u politici, NDI preporučuje sledeće sa ciljem da se obezbede uslovi koji pogoduje ulasku žena u politiku:

- Sprovesti reviziju izbornog zakona i zakona o rodnoj ravnopravnosti^{xx} i njihovoj primeni kako bi se obezbedilo veće i delotvornije političko učešće žena. Izborni i zakon o rodnoj ravnopravnosti i bilo koji predlog zakona koji rukovodi radom političkih stranaka trebalo bi da budu u skladu jedan sa drugim. Ovaj pravni okvir bi trebalo da obuhvati primenjive sankcije i kazne.
- Podržati nameru rodne kvote kao mehanizma za podjednaku zastupljenost i odati javno priznanje za pogodnosti koje je pružila stavljanjem žena na političku funkciju i promenom stavova prema ženama. Stranke bi trebalo da prigrle duh rodne kvote izradom strategija za pronalaženje i zadržavanje žena kao članova stranaka, spremajući ih i podržavajući ih da se kandiduju kao uspešni kandidati i da podrže žensko rukovodstvo u strankama i u upravljanju.
- Organizacije građanskog društva bi trebalo da proprate primenu rodni kvota, kao i njenih efekata.

Shvatiti i odgovoriti na moć glasova žena

Žene su pokazale svoju potencijalnu izbornu moć na opštinskim izborima 2013. godine. Političke stranke će povećati svoj učinak na biralištima boljim shvatanjem pitanja od značaja za ženske birače i razradom platformi za kampanju i programa upravljanja kako bi se ta pitanja rešila.

- Političke stranke bi trebalo da pokrenu istraživanje o obrascima glasanja žena kako bi se shvatile preferencije žena, prioritetna pitanja, stavovi i trendovi. Istraživanje bi takođe trebalo da se usredsredi na žene kao kandidatkinje – zašto se kandiduju i sa kojim preprekama se suočavaju – ulogu građanskog društva u podržavanju žena i percepcije javnosti o ženama u politici. Dato istraživanje omogućiće strankama da razrade delotvornije izborne strategije.
- CIK bi javnosti trebalo da pruži podatke raščlanjene po polu o ponašanju birača na blagovremen način i u odgovarajućim digitalnim formatima.
- Političke stranke iz manjinskih zajednica bi trebalo da istraže dodatne resurse, kao što su istraživanje javnog mnjenja, interni stranački skupovi i dijalog sa članovima, koji bi mogli da se iskoriste kako bi se shvatila jedinstvena situacija političkog učešća žena u manjinskim zajednicama.

Pronaći i zadržati žene koje će se kandidovati

- Stranke bi trebalo da sprovedu proces pronalaženja kandidata izdvajajući dovoljno vremena unapred na ovaj zadatak, pre budućih izbora. Odabir kandidata trebalo bi da bude formalan, jasno formulisan i transparentan.^{xxi} Na primer, kandidati bi trebalo da se pronađu više od mesec dana pre izbora, a stranke bi trebalo da uvedu kriterijume za proces njihovog pronalaženja.

- Političke stranke bi trebalo da načine veća nastojanja da zadrže žene koje će se kandidovati ubuduće, posebno tokom neizbornih ciklusa tako što će uključivati žene u aktivnosti poput programa obuke, okruglih stolova za diskusiju o politici i u stranačke događaje na nivou ogranaka.

Povećati podršku koja se pruža kandidatkinjama tokom kampanje

- Rukovodstvo političkih stranaka trebalo bi da posveti jednake resurse kandidatkinjama, koji bi obuhvatili ljudsku i finansijsku podršku, izloženost u medijima, vidljivost i doprinose u naturi.
- Građansko društvo, uključujući medije, bi trebalo da preduzme mere aktivnog uključivanja u obrazovanje birača o rodnoj osetljivosti i koristima učešća žena u politici.
- Političke stranke bi trebalo da pruže rodno-uravnoteženo rukovodstvo na mitinzima, sastancima i u medijskim nastupima.

Stvoriti uključive stranačke strukture i rukovodeće funkcije

- Sve političke stranke bi trebalo da obezbede veću zastupljenost žena u stranačkim strukturama, posebno na nivou ogranaka i da usvoje jasnu izjavu o rodnoj ravnopravnosti, u skladu sa međunarodnim standardima.^{xxii} Na primer, na nivou ogranaka, zamenici direktora trebalo bi da budu drukčijeg pola od predsednika samog ogranaka.
- Stranke bi trebalo da razmotre mogućnost da usvoje propise koji bi sprečavali pojedince da budu na nekoliko funkcija i rukovodećih mesta u njihovim strukturama, kako bi se obezbedilo pružanje većeg prostora ženama i omladini.
- U nedostatku zakona koji uređuje rad političkih stranaka, stranke bi trebalo da istraže pristupe koji obezbeđuju rodnu ravnopravnost u okviru njenog rukovodstva, odražavajući prakse njihovih odgovarajućih evropskih stranačkih porodica.
- Političke stranke bi formalno trebalo da raspodele opšte opise vrste i uloga konkretnih funkcija u okviru stranaka, kao što su one na nivou ogranaka i imenovanih institucionalnih funkcija na lokalnom i nacionalnom nivou, kako bi se osiguralo da su žene informisane o mogućnostima da napreduju u okviru svojih stranaka.
- Sedišta političkih stranaka bi trebalo da obezbede veću zastupljenost žena u rukovodstvu ogranaka saopštavanjem političkih pogodnosti političkog učešća žena i unapređivanjem institucionalizacije uključivijih rukovodećih praksi na nivou ogranaka.

Razviti vodeću ulogu žena

- Političke stranke bi trebalo da istraže mogućnosti da pruže neprekidne obuke za razvoj veština svojim članicama.
- Stranke bi trebalo da održe obuku o veštinama upravljanja kako bi omogućile kako ženama tako i muškarcima da preuzmu funkcije upravljanja.
- Stranke bi trebalo da preuzmu mere kako bi pružile političke mogućnosti ženama van svojih izabраниh funkcija, kao što su imenovane izvršne funkcije na lokalnom i nacionalnom nivou, funkcije stranačkih lidera i funkcije u sklopu lokalne uprave.

■ O NDI-u

Osnovan 1983. godine, Nacionalni demokratski institut (NDI) predstavlja neprofitnu, nepristrasnu, nevladinu organizaciju koja odgovara na težnje ljudi širom sveta da žive u demokratskim društvima koja priznaju i unapređuju osnovna ljudska prava. Od svog osnivanja 1983. godine, NDI i njegovi lokalni partneri radili su na podržavanju i jačanju političkih i građanskih organizacija, očuvanju izbora i unapređenju učešća građana, otvorenosti i odgovornosti u upravljanju. Sa članovima osoblja i volonterskim političkim praktičarima iz više od 100 zemalja, NDI okuplja pojedince i grupe za razmenu ideja, znanja, iskustava i ekspertize. Multinacionalni pristup NDI-a jača poruku da iako ne postoji jedinstveni demokratski model, sve demokratije dele određena glavna načela.

Rad Instituta podržava načela protkana u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima. NDI veruje da je pravična zastupljenost žena u politici i upravljanju od presudne važnosti da se izgradi i održi demokratija. Sačinjavajući više od 50 procenata globalnog stanovništva, žene su i dalje nedovoljno zastupljene kao birači, politički lideri i izabrani zvaničnici. Demokratija ne može istinski da pruži svoje blagodeti svim građanima ukoliko je jedna polovina stanovništva i dalje nedovoljno zastupljena na političkoj sceni. NDI pomaže ženama da steknu sredstva koja su im neophodna da uspešno učestvuju u svim aspektima političkog procesa. Naši programi angažuju žene u skupštinskim sazivima, političkim strankama i građanskom društvu kao liderke, aktivistkinje i informisane građanke. Ovi programi stvaraju okruženje u kome žene mogu da se založe o pitanjima politike, kandiduju za političku funkciju, budu izabrane, upravljaju delotvorno i smisleno učestvuju u svakom aspektu građanskog i političkog života.

Od 1999. godine, Institut je sproveo programe demokratizacije koji doprinose razvoju široko predstavničkih političkih stranaka, delotvornih institucija upravljanja i aktivnog građanskog društva na Kosovu. NDI radi na jačanju glavnih kosovskih političkih institucija, posebno parlamenta, i na stvaranju adekvatnih kanala duž političkih stranaka i građanskog društva kojima svi građani mogu učestvovati u političkom sistemu u nastajanju u zemlji kao birači, zagovornici i čuvari. NDI se nada da će ovaj izveštaj doprineti tom tekućem radu.

■ Završne note

- i CEDAW, član 7 predviđa "Države članice preduzimaju sve podesne mere za otklanjanje diskriminacije žena u političkom i javnom životu zemlje, a posebno su dužne da obezbede, pod jednakim uslovima kao i muškarcima, pravo žena da: ... budu birane u sva tela koja se biraju putem javnih izbora; i da (b) učestvuju u kreiranju i sprovođenju vladine politike i da zauzimaju rukovodeće položaje i obavljaju sve javne funkcije na svim nivoima vlasti."
- ii Rezolucija Generalne skupštine UN-a 66/130 o ženama i političkom učešću, 2012.
- iii Prištinska načela, oktobar 2012, <https://www.ndi.org/files/Pristina-Principles-FINAL.pdf>.
- iv A. Cammisa, and B. Reingold, "Women in State Legislatures and State Legislative Research: Beyond Sameness and Difference," *State Politics and Policy Quarterly* Vol. 4, No.2 (2004): 181-210, <http://www.jstor.org/stable/40421515>.
- v C.S. Rosenthal, "Gender Styles in Legislative Committees" *Women & Politics* Vol. 21, No. 2 (2001): 21-46, http://dx.doi.org/10.1300/J014v21n02_02.
- vi C. Chinkin, "Peace Agreements as a Means for Promoting Gender Equality and Ensuring the Participation of Women" *United Nations: Division for the Advancement of Women* (2003), <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/peace2003/reports/bpchinkin.PDF>
- vii L. Beaman et al, "Women Politicians, Gender Bias, and Policy-making in Rural India," *Background Paper for UNICEF's The State of the World's Children Report 2007*, 11, 15-16, http://www.unicef.org/sowc07/docs/beaman_duflo_pande_topalova.pdf.
- viii Zakon br. 03/L-073 o opštim izborima u Republici Kosovo (član 27).
- ix Zakon br. 03/L-073 o opštim izborima u Republici Kosovo (član 111.6).
- x Međunarodna fondacija za izborne sisteme (IFES), "Rodna analiza opštinskih izbornih komisija, biračkih odbora i upravnika biračkih centara na opštinskim izborima održanim novembra 2013. na Kosovu," mart 2014.
- xi Međunarodna fondacija za izborne sisteme (IFES), "Rodna analiza opštinskih izbornih komisija, biračkih odbora i upravnika biračkih centara na opštinskim izborima održanim novembra 2013. na Kosovu," mart 2014.
- xii *Demokratija na delu*, "Opšti izbori 2014: Vanredni izbori sa redovnim izazovima," *Demokratija na delu*, 2014, dostupan na: <http://www.demokracianeveprim.org/publikime/REObservation2014.pdf> (kome je pristupljeno 11. novembra 2014).
- xiii OSCE/ODIHR, *Handbook for Promoting Women's Participation in Political Parties*, OSCE/ODIHR, Warsaw, Poland, 2014, str. 193.
- xiv UNDP, Kosovo, "Vođstvo i učešće žena u politici," *Izveštaj Puls javnosti*, 2014, str. 22.
- xv *Ibid*, str. 28-9.
- xvi Slično, većina anketiranih muškaraca i žena veruje da su porodični pritisak, nedostatak državne podrške, tradicija i nedostatak žena u biznisu ključni faktori koji sprečavaju žene da postanu politički lideri. *Ibid*, str. 16.
- xvii *Ibid*, str. 10.
- xviii Posmatračka misija Evropske unije, "Preliminarna izjava, skupštinski izbori na Kosovu, 8. jun 2014, 2014," dostupan na: http://eeas.europa.eu/eueom/missions/2014/kosovo/pdf/eueom-kosovo2014-preliminary-statement_en.pdf (kome je pristupljeno 15. oktobra 2014).
- xix *Demokratija na delu*, "Opšti izbori 2014: Vanredni izbori sa redovnim izazovima," *Demokratija na delu*, 2014, dostupan na: <http://www.demokracianeveprim.org/publikime/REObservation2014.pdf> (kome je pristupljeno 11. novembra 2014).

- ^{xx} Zakonodavni program za 2015, usvojen na 06. sastanku Vlade Republike Kosovo odlukom br. 02/06, od dana 14. 01. 2015, "Nacrt zakona o izmeni dopuni Zakona br. 2004/2 o rodnoj ravnopravnosti".
- ^{xxi} OSCE/ODIHR Priručnik, str. 65. Prištinska načela pozivaju na stvaranje "demokratskih struktura unutar političkih stranaka podzakonskim aktima, finansiranjem transparentnosti i jednakosti i internim izbornim postupcima koji omogućuju ženama da preuzmu vodeću ulogu koja nosi autentičnu moć." Prištinska načela, 2011
- ^{xxii} UNDP i NDI, Osnaživanje žena za jače političke stranke: Vodič za unapređenje političkog učešća žena, februar 2012, str. 4.

Originalna verzija ovog izveštaja priređena je na engleskom jeziku i prevedena je na albanski i srpski jezik.

Za više informacija, molimo vas posetite stranicu www.ndi.org.

USAID
NGA POPULLI AMERIKAN
OD AMERIČKOG NARODA

